

**ΕΝΔΕΙΚΤΙΚΕΣ ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ ΔΙΑΓΩΝΙΣΜΑΤΟΣ
ΑΡΧΑΙΩΝ ΕΛΛΗΝΙΚΩΝ Γ' ΛΥΚΕΙΟΥ**

Επιμέλεια διαγωνίσματος: ΑΝΑΣΤΑΣΙΑ ΧΑΝΤΖΟΥΛΗ

A1.

1^η προκείμενη: γ. Η ηθική αρετή είναι αποτέλεσμα συνήθειας. («ή δ' ηθική ἐξ ἔθους περιγίνεται»)

2^η προκείμενη: ε. Κανένα ον που είναι εφοδιασμένο από τη φύση του με κάποιες ιδιότητες δεν μπορεί να συνηθίσει να αποκτήσει άλλες ιδιότητες. («οὐθὲν γὰρ τῶν φύσει ὄντων ἄλλως ἐθίζεται»)

Συμπέρασμα: β. Καμιά από τις ηθικές αρετές δεν υπάρχει μέσα μας εκ φύσεως. («Ἐξ οὗ καὶ δῆλον ὅτι οὐδεμία τῶν ἠθικῶν ἀρετῶν φύσει ἡμῖν ἐγγίνεται»)

A2.

1. Σωστό («ἐξ ἀρχῆς μὲν τὰ πρόχειρα τῶν ἀτόπων θαυμάσαντες»)
2. Λάθος («σχεδὸν γὰρ πάντων ὑπαρχόντων τῶν ἀναγκαίων καὶ τῶν πρὸς ῥαστώνην καὶ διαγωγὴν ἢ τοιαύτη φρόνησις ἤρξατο ζητεῖσθαι»)

B1. Στο δοθέν χωρίο ο Αριστοτέλης με τον όρο «ἀρεταί» αναφέρεται στις ηθικές αρετές. Αυτές είναι οι λειτουργίες και ικανότητες της συναισθηματικής νοημοσύνης, της δυνατότητας του ανθρώπου να κατανοεί και να ρυθμίζει με σταθερό τρόπο τις συναισθηματικές του εκδηλώσεις, τη συμπεριφορά του στο πλαίσιο των σχέσεων μέσα στην οργανωμένη κοινωνία. Οι ηθικές αρετές λειτουργούν για το καλό του φορέα τους και της κοινωνίας. Αποβλέπουν στην ευτυχία, ατομική και συλλογική. Αντίθετες τους είναι οι κακίες. Παραδείγματα ηθικών αρετών που αναφέρει ο Αριστοτέλης είναι: ανδρεία, πραότητα, σωφροσύνη, ἐλευθεριότητα, μεγαλοψυχία κ.ά. Ανήκουν, σύμφωνα με τον χωρισμό του Αριστοτέλη, στο «ἐπιθυμητικόν», στο μέρος δηλαδή της ψυχής που μετέχει και στο «λόγον ἔχον» και στο «ἄλογον» μέρος. Η κατάκτησή τους οφείλεται στον εθισμό («ἔθος»), δηλαδή στη συνήθεια που διαμορφώνεται με την επανάληψη μιας ενέργειας. Ότι το «ἦθος» (= ο χαρακτήρας) δεν είναι απλώς συναρτημένο προς το ἔθος (=τον εθισμό, τη συνήθεια), αλλά ότι

εξαρτάται σε απόλυτο βαθμό από αυτό, ήταν μια βαθύτατη πίστη του Αριστοτέλη.

Η ακροτελεύτια περίοδος του 2^{ου} αποσπάσματος («Οὐτ' ἄρα φύσει οὔτε παρὰ φύσιν . . . τελειούμενοι δὲ διὰ τοῦ ἔθους») είναι ενδεικτική για τη σχέση της ηθικής αρετής με τη φύση και το ἔθος. Αποτελεί ένα γενικό συμπέρασμα που μοιάζει, αλλά δεν είναι, αντιφατικό, ότι δηλαδή οι ηθικές αρετές δεν υπάρχουν μέσα μας εκ φύσεως («φύσει»), αλλά ούτε και αντίθετα προς αυτή («παρὰ φύσιν»). Η τυποποιημένη δοτική «φύσει» δηλώνει συμφωνία ή αιτία (συνώνυμη η έκφραση «κατὰ φύσιν»). Σύμφωνα με τη φύση ή οφειλόμενο σε αυτήν είναι ό,τι γίνεται πάντα (ή σχεδόν πάντα) με τον ίδιο τρόπο και αφορά μια μεγάλη ομάδα ομοειδών όντων ή φαινομένων. «Παρὰ φύσιν» είναι οποιαδήποτε διεργασία, λειτουργία ή κίνηση παραβιάζει τη φυσική νομοτέλεια (την ομοιότροπη ή σχεδόν ομοιότροπη επανάληψη λειτουργιών και φαινομένων). Γι' αυτό και το «παρὰ φύσιν» προϋποθέτει συχνά τον εξαναγκασμό, τη βία ή την ανθρωπινή απόπειρα να αναιρεθεί η φυσική τάξη.

Ο Αριστοτέλης εννοεί ότι οι ηθικές αρετές δεν είναι έμφυτες, ούτε όμως και αντίθετες με τη φύση, αλλά ο άνθρωπος έχει τη φυσική προδιάθεση να δεχθεί τις ηθικές αρετές (πεφυκόσι μὲν ἡμῖν δέξασθαι αὐτάς = δυνάμει κατάσταση), αλλά η τελειοποίησή του σε αυτές θα γίνει με τον εθισμό (τελειούμενοι δὲ διὰ τοῦ ἔθους = ἐνεργεία κατάσταση) και εφόσον βέβαια το έχει επιλέξει.

Από τα παραπάνω προκύπτει ότι την ευθύνη για την κατάκτηση των ηθικών αρετών την έχει ο ίδιος ο άνθρωπος. Εξαρτάται μάλιστα σε απόλυτο βαθμό από αυτόν αν θα φτάσει στον στόχο του, να εθίσει την ψυχή του σε πράξεις ενάρετες, να την καλλιεργήσει «διὰ τοῦ ἔθους» και για να το κατορθώσει, πρέπει να καταβάλει επίπονη προσπάθεια και αγώνα.

B2. Και στα δύο κείμενα είναι εμφανής η συσχέτιση που επιχειρείται μεταξύ μύθου και φιλοσοφικού στοχασμού. Καταρχάς ο Αριστοτέλης στο 1^ο απόσπασμα του διδαγμένου κειμένου στο χωρίο «διὸ καὶ ὁ φιλόμυθος φιλόσοφος πῶς ἔστιν· ὁ γὰρ μῦθος σύγκειται ἐκ θαυμασίων» καταδεικνύει τον συνδετικό κρίκο ανάμεσα σε αυτόν που αγαπά τον μύθο και σε αυτόν που αγαπά την ολοκληρωμένη γνώση: πρόκειται για τα θαύματα, τα αξιοθαύμαστα, αξιοπερίεργα, τα δυσερμήνευτα· με αυτά ασχολείται τόσο ο μύθος όσο και η φιλοσοφία. Κατά τον Β. Κάλφα, «τα αξιοπερίεργα των μύθων δημιουργούν θαυμασμό, ο θαυμασμός συνειδητοποίηση της άγνοιας, η συνειδητοποίηση της άγνοιας ανάγκη για γνώση και άρα φιλοσοφία.

Επομένως, ο φιλόμυθος είναι κατά μία έννοια φιλόσοφος.» Ο συνειρμός που οδήγησε τον Αριστοτέλη να διακόψει τη ροή του λόγου του και να ανοίξει τη συγκεκριμένη παρένθεση ήταν η ιδέα ότι τόσο η φιλοσοφία όσο και ο μύθος δεν είναι τίποτε άλλο παρά τρόποι διαφυγής του ανθρώπου από την άγνοια. Αυτή ήταν η τελευταία λέξη πριν την παρένθεση («ἀγνοεῖν»), και με αυτή συνεχίζει ο Σταγειρίτης μετά το κλείσιμο της παρένθεσης («διὰ τὸ φεύγειν τὴν ἄγνοιαν»).

Παρόμοια και ο Mario Vegetti θεωρεί ότι ο μύθος από τον 5^ο αιώνα π. Χ. αρχίζει σταδιακά να παραγκωνίζεται, χωρίς όμως να στερείται πλήρως τον λειτουργικό του ρόλο («οι νέες γνώσεις σπρώχνουν στο περιθώριο του «μύθου» (που τώρα θεωρείται υποδεέστερη μορφή σκέψης) όλα όσα δεν μπορούν να αναδιοργανωθούν σύμφωνα με τους νέους κανόνες λόγου και γνώσης»), καθώς συχνά αποτελεί τρόπο επίλυσης προβλημάτων και απάντησης ερωτημάτων για τον κόσμο, τη ζωή, τον ίδιο τον άνθρωπο («ο μύθος θα συνεχίσει να επιδρά στον πολιτισμό των Ελλήνων ως μια μεγάλη κληρονομιά προτύπων ηρώων και ιστοριών, στην οποία μπορεί να ανατρέξει κανείς, προκειμένου να λύσει τα προβλήματα και τα αινίγματα του κόσμου και της ζωής»). Μάλιστα με τη χρήση των αντιθετικών εννοιών «άλογος»-«ορθολογικός» επιβεβαιώνει τη στενή σχέση μύθου και φιλοσοφίας, καθώς και ο μύθος συχνά επικαλούνταν στοιχεία που άπτονταν του ορθού λόγου, αλλά και ο φιλοσοφικός στοχασμός ως παράγωγο του αρχαιοελληνικού πολιτισμού ποτέ δεν αποκόπηκε πλήρως από το «άλογο» στοιχείο του μύθου («όπως μπορούμε να ισχυριστούμε ότι ο μύθος δεν ήταν «άλογος», έτσι μπορούμε να ισχυριστούμε ότι ο ελληνικός πολιτισμός δεν ήταν ποτέ – παρά τις προθέσεις πολλών εκπροσώπων του- εντελώς «ορθολογικός», δηλαδή πλήρως αποδεσμευμένος από την κληρονομιά του μύθου»).

Επομένως, τα δύο κείμενα συνομιλούν μεταξύ τους και αποτελεί κοινή αφετηρία και για τους δύο διανοητές ότι ο μύθος και ο λόγος δεν αποτελούν παρά δύο διαφορετικές γλώσσες και αντίστοιχους τρόπους σκέψης, για να απαντηθούν τα μεγάλα ερωτήματα που απασχολούν τον άνθρωπο. Και οι δύο γνωρίζουν ότι μπορεί το βάρος να μετακινήθηκε σταδιακά προς τον λόγο, ο μύθος, όμως, ποτέ δεν απαξιώθηκε τελείως στην Αρχαία Ελλάδα.

B3.

1.ζ., 2.γ., 3.δ., 4.ε., 5.β.

B4.

1. Λάθος.
2. Σωστό.

3. Λάθος.
4. Λάθος.
5. Λάθος.

Γ1. Μας πρότεινε, λοιπόν, κάποιος και αυτό το μάθημα, ότι δηλαδή είναι καλό να μάθει ένας νέος τον χειρισμό των όπλων και επαινούσε εκείνον, τον οποίο τώρα είδατε να κάνει επίδειξη (της δεξιότητάς του στα όπλα), κι έπειτα μας παρότρυνε να τον δούμε. (Μας) φάνηκε, λοιπόν, καλό ότι και οι ίδιοι πρέπει να έρθουμε να δούμε τον άνθρωπο και να σας πάρουμε μαζί μας αφενός ως συνθεατές (ή για να παρακολουθήσουμε μαζί) και αφετέρου ως συμβούλους και συντρόφους, αν θέλετε, στο θέμα σχετικά με την ανατροφή των γιων μας. Αυτά είναι όσα θέλαμε να σας ανακοινώσουμε.

Γ2. Ο Λυσίμαχος και ο Μελησίας αισθάνονται κάποια ντροπή απέναντι στα παιδιά τους («ταῦτα δὴ ὑπαισχυνόμεθά τε τούσδε») και κατηγορούν τους πατέρες τους («αἰτιώμεθα τοὺς πατέρας ἡμῶν»), γιατί, όταν έγιναν έφηβοι, τους άφησαν να ζουν όπως ήθελαν, ενώ εκείνοι ασχολούνταν με τις υποθέσεις των άλλων («ὄτι ἡμᾶς μὲν εἴων τρυφᾶν, ἐπειδὴ μειράκια ἐγενόμεθα, τὰ δὲ τῶν ἄλλων πράγματα ἐπραττον»). Για τους λόγους αυτούς συμβουλεύουν τα παιδιά τους ότι, αν δεν φροντίσουν για τον εαυτό τους και δεν τους ακούσουν, θα γίνουν άσημοι («εἰ μὲν ἀμελήσουσιν ἑαυτῶν καὶ μὴ πείσονται ἡμῖν, ἀκλεεῖς γενήσονται»), ενώ αν φροντίσουν, μπορεί να γίνουν αντάξιοι του ονόματός τους («εἰ δ' ἐπιμελήσονται, τάχ' ἂν τῶν ὀνομάτων ἄξιοι γένοιντο ἃ ἔχουσιν»). Οι γιοι τους υπόσχονται ότι θα τους ακούσουν, ενώ οι ίδιοι αναρωτιούνται τι αν μάθαιναν οι γιοι τους και ποιον δρόμο ζωής αν ακολουθούσαν, θα γίνονταν, όσο το δυνατόν, καλύτεροι άνθρωποι («τί ἂν οὗτοι μαθόντες ἢ ἐπιτηδεύσαντες ὅτι ἄριστοι γένοιντο»).

Γ3α. καὶ ἐπαινοῦσι τούτους οὓς νῦν σὺ θεᾶ ἐπιδεδειγμένους

Γ3β.

ἔφης / ἔφησθα
τῶν ἀμεινόνων
σχές
ἀνδράσι (ν)

ΑΡΕΙΤΟΛΜΟ

Δάφνη - Αγ. Δημήτριος

Γ4α.

τοῖς νεανίσκοις: ἔμμεσο αντικείμενο στο ρήμα «ἐνδεικνύμεθα».

μαθόντες: επιρρηματική υποθετική μετοχή συνημμένη στο «οὔτοι», ως επιρρηματικός προσδιορισμός προϋπόθεσης στο ρήμα «ἂν γένοιντο».

Αποτελεί την υπόθεση ενός λανθάνοντα υποθετικού λόγου που δηλώνει την απλή σκέψη του λέγοντος και αναλύεται στη δευτερεύουσα υποθετική πρόταση «εἰ μάθοιεν»

μαθεῖν: ἀναρθρο τελικό απαρέμφατο ως υποκείμενο στην απρόσωπη έκφραση «καλὸν εἶη».

τάνδρως: ετερόπτωτος ονοματικός προσδιορισμός ως γενική αντικειμενική στο «θέαν».

Γ4β. Στο χωρίο «λέγοντες ὅτι εἰ μὲν ἀμελήσουσιν ἑαυτῶν καὶ μὴ πείσονται ἡμῖν, ἀκλειεῖς γενήσονται» απαντάται ἕνας **υποθετικός λόγος** καταρχὰς **σύνθετος**, γιατί ἔχει δύο παρατακτικά συνδεόμενες υποθέσεις, τις δύο δευτερεύουσες υποθετικές προτάσεις «εἰ μὲν ἀμελήσουσιν ἑαυτῶν» καὶ «μὴ πείσονται ἡμῖν» (εἰ + οριστική μέλλοντα), καὶ επιπρόσθετα **εξαρτημένος**, καθώς ἡ ἀπόδοσή του βρίσκεται στη δευτερεύουσα ειδική πρόταση «ὅτι ἀκλειεῖς γενήσονται» (+ οριστική μέλλοντα) καὶ εξαρτάται ἀπὸ τὴ μετοχή «λέγοντες». Τὸ **εἶδος** αὐτοῦ τοῦ εξαρτημένου υποθετικοῦ λόγου εἶναι τὸ πραγματικό με μελλοντική σημασία ἢ χροιά προσδοκωμένου.

ΑΡΕΙΤΟΛΜΟ

Δάφνη - Αγ. Δημήτριος